KATHERINE RUNDELL

Neden Çocuk Kitapları Okumalıyız

Ne Kadar Büyük ve Bilge Olursak Olalım

Çeviri: Şiirsel Taş

domingo

Çoğu yetişkin, okuma sürecinin tek yönlü işlemesi gerektiğini düşünür zira bunun aksi gerileme, olgunlukta geriye gitme olarak görülür. Önce PeterveJane denen çift başlı canavarı, ardından Narnia'yı aşıp Patrick Ness ile devam edersiniz... Derken yetişkin edebiyatına geçerek zafer kazanır, sonra da hep orada kalır, bir daha asla geriye dönüp bakmazsınız çünkü geriye bakmak mevki kaybetmek demektir.

Ama insan yüreği tren gibi düz bir hatta ilerlemez. Okuma serüveni böyle bir şey değil, en azından benimkisi böyle değildi. Çocuk edebiyatını ıskartaya çıkarırsak, yetişkin gözüyle okuduğumuzda farklı bir simya yakalayacağımız zenginliklerle dolu bir mücevher kutusunu ıskartaya çıkarmış oluruz.

Katherine Rundell'ın Türkçedeki diğer kitapları:

978-605-198-126-0
9 786051 981260
22 TL
KDV'den muaftır.

domingo
www.domingo.com.tr

Neden Çocuk Kitapları Okumalıyız

{Ne Kadar Büyük ve Bilge Olursak Olalım}

YAZAR HAKKINDA

Katherine Rundell 1987'de doğdu; Zimbabve, Brüksel ve Londra'da büyüdü. 2008'de Oxford'daki All Souls College'da öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. İlk kitabı *The Girl Savage*, çocukluğunun geçtiği Zimbabve'ye olan aşkından doğdu. *Gökyüzü Çocukları*'yla Waterstones ve Blue Peter ödüllerini, *Kâşif*'le Costa Kitap Ödülü'nü kazanmıştır.

DİĞER KİTAPLARI

The Girl Savage

Gökyüzü Çocukları

Feo ve Kurt

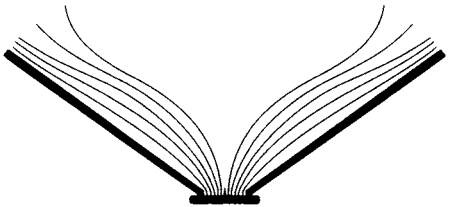
Kâşif

The Good Thieves
(Domingo, 2021)

KATHERINE RUNDELL

Neden Çocuk Kitapları Okumalıyız

{Ne Kadar Büyük ve Bilge Olursak Olalım}

Çeviri: Şiirsel Taş

domingo

domingo

NEDEN ÇOCUK KİTAPLARI OKUMALIYIZ
(NE KADAR BÜYÜK VE BİLGE OLURSAK OLALIM)

KATHERINE RUNDELL

Özgün ismi: Why You Should Read Children's Books,
Even Though You Are So Old and Wise
© 2019 Katherine Rundell

© 2020 Bkz Yayıncılık Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.
Domingo, Bkz Yayıncılık markasıdır.
Sertifika No: 46105

Çeviri: Şiirsel Taş
Özgün kapak tasarımı ve illüstrasyonu: Greg Heinimann
Kapak ve sayfa uyarlama: Betül Güzhan

ISBN: 978 605 198 126 0

Baskı: Haziran 2020
Levent Ofset Basım ve Ambalaj San. Tic. A. Ş.
Fatih Caddesi Karadal Sokak No:13 34169 Merter İstanbul
Tel: (212) 637 15 30 Sertifika no: 45163

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tümünün veya içeriğinin herhangi bir bölümünün yayıncının yazılı izni olmadan, fotokopi yöntemi dahil, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır.

Bkz Yayıncılık Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.
Şahkulu Mah. Büyük Hendek Cad. Brot Apt.
No: 4/10 Beyoğlu İstanbul
Tel: (212) 245 08 39
e-posta: domingo@domingo.com.tr
www.domingo.com.tr

Neden çocuk kitapları okumalıyız?

Çocukken en sevdiğim yer Zimbabve'nin başkenti Harare'nin Mount Pleasant yerleşim bölgesindeki halk kütüphanesiydi. Görünüşe göre çocuk kitapları bölümüne 1950'lerden beri yeni kitap girmemişti; akan çatı ve cam kapılardan içeriye dolan, etkisini sadece tozun biraz olsun hafiflettiği yakıcı güneş oraya kendine has bir koku verirdi. Kitapların sırtı güneşten solmuştu; bazıları kütüphaneden o kadar nadiren alınmıştı ki kitap kartına iliştirilmiş iade fişlerindeki cezaların para birimi, uzun yıllar önce tedavülden kalkmış şilindi. O kütüphanede, yirmi civarında rafa dizilmiş kitapların hemen hepsini okumuştum: ihtimal

dışı maceralar, bir yığın vasat at öyküsü ve kadın kahramanın gondolda seks yaptığı, sehven o rafa konmuş bir kitap. Ve de yediden yetmişe herkes için yazılmış, gelmiş geçmiş en muhteşem kurmacalardan bazıları.

Çocuk edebiyatı, uzun ve soylu geçmişi boyunca göz ardı edildi. Martin Amis[1] bir söyleşide şöyle demişti: "Çocuk kitabı yazmayı düşünüp düşünmediğimi soruyorlar. Ben de onlara, 'Ağır bir beyin hasarı geçirmiş olsaydım, bir ihtimal çocuk kitabı yazabilirdim,' diyorum." Ne işle meşgul olduğumu söylediğim zaman insanların yüzünde tuhaf bir tebessüm beliriyor; gören de elfler için kibrit kutusundan minyatür banyo mobilyaları yapıyorum sanır. Bilhassa Birleşik

Krallık'ta överken bile az da olsa söveriz. Alan Garner'ın[2] *Where Shall We Run To?* [Nereye Koşacağız?] adlı hatıratıyla ilgili *Guardian*'da çıkan yazıda şöyle diyor: "O hiçbir zaman sadece çocuk kitapları yazarı olmadı. Öyle olamayacak kadar zengin, sıra dışı ve derin bir yazar." Demek ki çocuk edebiyatı bunun tam tersi: ne zengin ne sıra dışı ne de derin.

On yıldan uzun süredir çocuk kitapları yazdığım halde bu alanı tanımlarken hâlâ tereddüt ediyorum. Ama bir şeyden adım gibi eminim: Çocuk edebiyatı sadece çocuklar için değil. Yazarken, aslında iki kişi adına yazıyorum: Biri on iki yaşındaki ben, diğeriyse şimdiki ben ve yazdığım kitap, birbirinden farklı ama birbiriyle bağlantılı olan bu iki

iştahı da doyurmalı. On iki yaşımdaki ben, bağımsızlık, tehlike, adalet, yiyecek ve her şeyin ötesinde, adımımı atar atmaz beni içine çekecek denli yoğun bir atmosfer isterdi. Yetişkin ben, bütün bunların yanı sıra başka şeyler de istiyor: korku, sevgi ve başarısızlığı, insanın içindeki haini kabullenmeyi. O yüzden yazarken, çocukların bilmesini, yetişkinlerinse hatırlamasını tez elden ve umutsuzca istediğim ne varsa, olabildiğince az sözle anlatmaya çalışıyor, sıkça başarısız olsam da denemekten vazgeçmiyorum. Çocuklar için yazanlar, onları bildiğimiz bütün doğrularla donatarak önlerinde uzanan hayata hazırlamaya çalışıyorlar. Ve belki yetişkinlere de ne olursa olsun tutunabileceğimiz doğruların

hep var olduğunu ve olacağını hatırlatarak, hayatta verilmesi gereken tavizlere ve kaçınılmaz hicran yaralarına karşı onları gizliden gizliye hazırlıyorlar.

Korintlilere 1. Mektup, Bölüm 13 şöyle der: "Yetişkin biri olunca çocukça davranışları bıraktım." Ama çocuk edebiyatı dediğimiz yazın türü çocukça bir şey değil. Burnunu karıştırıp parmağına bulaşanı ağzına atmak ya da istediği olmayınca kıyameti koparmak çocukça davranışlar. Amerika'nın 45. Başkanı çocukça davranıyor. Çocuk edebiyatının özünde çocukluk var ama bu çocukça olmakla aynı şey değil. Çocuk edebiyatı çocuklar *tarafından* yazılmaz; çocukların destekçisidir ama parçası değildir.

(Çocuk kitaplarının çocuklar tarafından yazılmaması herkes için en hayırlısı. İlk romanımı sekiz yaşlarındayken, babama doğum günü armağanı olarak yazmıştım. Kitabıma mavi ipekten bir kılıf dikip üzerine yıldızlar işlemiştim. Adı *Sally'nin Sürprizi*'ydi. Tekrar okuduğumda fark ettim ki kitaba adını veren sürpriz, muhtemelen bir olay örgüsünün olmamasıydı. Kitapta hiçbir şey olmuyordu. Yani bir bakıma *Godot'yu Beklerken*vari, avangard bir romandı. Ama *çok fazla* at betimlemesi vardı ki bu açıdan o kadar da avangard sayılmazdı.)

Fakat çoğu yetişkin, okuma sürecinin tek yönlü işlemesi gerektiğini düşünür zira bunun aksi gerileme, olgunlukta geriye gitme olarak görülür. Önce Köpek Spot'u[3] okursunuz, bir

sonraki aşamada PeterveJane[4] denen o çift başlı canavarı; ardından Narnia'yı[5] aşıp *Çavdar Tarlasında Çocuklar*[6] ya da Patrick Ness[7] ile devam edersiniz... Derken yetişkin edebiyatına geçerek zafer kazanır, sonra da hep orada kalır, bir daha asla geriye dönüp bakmazsınız çünkü geriye bakmak mevki kaybetmek demektir.

Ama insan yüreği tren gibi düz bir hatta ilerlemez. Okuma serüveni böyle bir şey değil, en azından benimkisi böyle değildi. Okumayı bir hayli geç söktüm; çok zorlandım, çok acı çektim, ta ki o hiyeroglif gözümün önünde birdenbire biçimlenip bir anlam kazanana dek. Ama sonra, yemek saatlerinde gösterdiğim o ilkesiz omnivorluğun aynısını okurken

de takındım. *Matilda*'yı[8] Jane Austen ile birlikte okudum, Narnia'yı ise Agatha Christie ile birlikte; üniversiteye giderken Diana Wynne Jones'un *Yürüyen Şato*'sunu[9] bir can yeleği gibi göğsüme sıkı sıkı bastırıp yanımda götürdüm. Michael Bond gibi, yeryüzündeki mucizelerin kaostan daha güçlü olduğuna inanmaya ihtiyaç duyduğum zamanlar hâlâ Paddington[10] okurum. Okumanın kendimizi optimize etmeye yönelik kaygılı bir çabaya dönüşmemesi, her yıl ocak ayında bir çift kaliteli spor ayakkabı alıp spor salonuna üye olmak gibi bir şeye benzememesi için *bütün* metinler herkese açık olmalı.

Okur olma yolunda ilerleme kuralı pek çok güçlük barındırır ki bunlardan biri de

şudur: Yetişkinliğe geçişle birlikte gitgide daha karmaşık kitaplara yönelmek gibi bir yol izlerseniz, ölüm döşeğinde *Finnegan Uyanması*[11] ya da yapısökümcü düşünce yönteminin kurucusu Fransız kuramcı Jacques Derrida'nın bütün eserleriyle kendinizi eğlersiniz.

Kuralın bir diğer güçlüğü, çocuk edebiyatını ıskartaya çıkarmasıdır. Günahı boynumuza; bence böyle yaparsak, yetişkin gözüyle okuduğumuzda farklı bir simya yakalayacağımız zenginliklerle dolu bir mücevher kutusunu ıskartaya çıkarmış oluruz.

*

W.H. Auden,[12] "Sadece yetişkinlerin okuyabileceği iyi kitaplar, kitabı anlayabilmek için

yetişkin tecrübesi gerektirir ama sadece çocukların okuyabileceği iyi kitap diye bir şey yoktur," der.

Yetişkinlerin *sadece*, hatta öncelikle çocuk edebiyatı okumasını öneriyor değilim. Ama hayatta öyle zamanlar var ki işe yarayacak tek şey bu olabilir.

Şerh düşüyorum

Hiç kuşkusuz, çocuklar için pazarlanan, yetişkinin zerre kadar dikkatini çekmeyecek bir yığın kitap var. Bunlar genellikle gücünü osuruk mizahından, dinozorlarla ilgili gerçeklerin dayanılmaz cazibesinden ve perilerin muhteşem fiziksel çekiciliğinden alır. Geçmişi çok eskiye dayanan osuruk mizahının gücünü kesinlikle inkâr etmiyorum; bu esprilerin tarihi MÖ 1900'lere uzanır. Ama benim asıl ilgimi çeken, çocuklar için yazılmış ve çocuğa, yetişkin okurun yetişkin edebiyatından talep ettiği ölçüde zengin bir hikâye okuma hakkını teslim eden metinler. Sadece klasiklerden söz etmiyorum; her yıl böyle çok sayıda yeni

çalışma yayımlanıyor. Ahkâm kesmeye, lafı dolandırmaya ya da böbürlenmeye kalkarsanız çocukların sabrını taşırırsınız. Tersine, çocuk edebiyatında sözü damıtmak gerek: Bu edebiyatın en iyi örneklerinde umut, açlık, neşe, korkunun en arketipsel biçimleri en saf biçimiyle ifade edilir. Çocuk kitapları edebiyatın votkası gibidir.

Çocukken okumak üzerine

Çocukken okumak neye benzer? Böyle bir okumanın, geri dönebileceğimiz –doludizgin, aç, sürükleyici– bir yönü var mı? Çocukluğumda okurken anlamak için yanar tutuşurdum. Çocukken nasıl okuduğumuza dair yetişkin zihnimizde canlanan anılar genellikle nostaljinin etkisiyle silikleşir ama benim çocukken kitaplara duyduğum gereksinim güçlü ve önüne geçilmezdi, köstek olunduğunda tepemin tası atardı. Ailemiz kalabalıktı ve okumak, üç kardeşle yaşamanın getirdiği hafif tertip tımarhaneyi andıran şamatacı panoptikon ortamında bir mahremiyet alanı yaratıyordu: Arabayla ailece yaptığımız yolculuklar

aslında nerede olduğumu hiç kimsenin bilmediği yegâne zamandı. Hobbitlerle birlikte karanlık dehlizlerde sürünür, üstüme doğru gelen trenin önünde dururken iç eteğimden yırttığım kırmızı bayrağı sallardım.[13] Kendi başına okumak, hiç kimsenin izinizi süremeyeceği sonsuz bir dünyaya adım atmaktır.

Sonunda kitapkurdu lanetine uğradım, okuduğum sözcükleri kimseden sesli duymadığım için anlamlarını bildiğim halde nasıl telaffuz edildiklerini bilmiyordum. *Sakarin* sözcüğünü yirmili yaşlarıma dek yanlış telaffuz ettim. *Pedagoji*nin telaffuzundan hâlâ emin değilim.[14] Telaffuzu o kadar da zor olmayan kimi sözcüklerinse anlamını bilmiyordum ama cümlede kullanılışına göre ne

demek istendiğini zaman içinde çözmeye başlıyordum. Birçoğunu da yanlış anlıyordum. Örneğin, uyurgezer (P. G. Wodehouse: ölümcül olmayan bir hastalıkla ilgili),[15] uyku verici (Tavşan Peter: marulla hiç alakası yok)[16] sözcükleri. *The Wolves of Willoughby Chase* [Willoughby Chase'in Kurtları] kitabında geçen av tüfeğinin, zannettiğim gibi silahlı bir kuş değil, basbayağı bir silah olduğunu öğrendim.[17] Çocukluğumda ilk kez kendi başıma okurken, aşina olmadığım sözcüklerin, kimi zaman o an derilecek kimi zamansa daha sonra geri dönmek üzere atlanıp geçilecek tuhaf otlar misali yerden bitiverdiği bir kitabın bilinmeyen topraklarında seyr-ü sefer ediyordum.

Martin Amis, beyin hasarıyla ilgili yorumunda daha da ileri gider: "Beni, yazabileceğimden daha aşağı seviyede yazmaya mecbur bırakan biri için hayatta yazmam." Ne var ki bu, çocuk kitabı yazmanın tamamen yanlış anlaşılmasından kaynaklanıyor. Ben yazarken İngilizceye gem vurmam. Bütün çocukların her sözcüğü bilmelerini beklediğimden değil; sözcüğün anlamını, öyküyü heba etmeksizin, cümlenin gelişinden çıkarabilecekleri ya da sözcüğe takılmayacakları konusunda onlara güvendiğim için. Francis Spufford, *The Child That Books Built* [Kitapların Var Ettiği Çocuk] adlı muhteşem hatıratında, Claude Shannon'ın 1948'de yaptığı araştırmaya atıfta bulunur: Bell Telefon Şirketi için

çalışan matematikçi Shannon, telefon konuşmalarında parazit sebepli ses kayıpları en fazla hangi düzeye ulaşana dek iletişimin sürebildiğini merak ediyordu. Konuşmanın ya da metnin yüzde elliye yakınının, anlam kaybı olmaksızın çıkarılabileceği sonucuna varmıştı. Shannon'ın *Mathematical Theory of Communication* [İletişimin Matematiksel Kuramı] adlı kitabından aldığım tüyoyla son yazdığım çocuk kitabının düzeltisini yeni bitirdim. *Dış cephe*, *bereket* ve *feragat* sözcüklerini olduğu gibi bıraktım çünkü anlam, tını ve ritim açısından aynı işi görecek başka sözcük yoktu. Ama bu mutlak bir kural değil: Çok sevdiğim ve çocukların da sevebileceğini düşündüğüm *berk* sözcüğünü çıkardım çünkü öykünün en

heyecanlı yerinde geçiyordu ve okurun, anlamını bilmediği bir sözcüğü es geçtiği o kısacık anı dahi kaybetmek istemiyordum. Yetişkinler için yazsaydım da aynı şeyi yapardım.

Çocuk edebiyatının gelişimi üzerine

Bir şeyi sevmeniz için –ki kendi amacıma hizmet edecek propagandist bir yaklaşımla sizi bunu yapmaya ikna edeceğimi umuyorum– önce o şeyin ne olduğunu ve geçmişini bilmeniz gerek. O halde çocuk edebiyatı nasıl bu noktaya geldi?

İngilizce yazılmış ilk çocuk kitapları, görgü kurallarını anlatan el kitaplarıydı. Bunlar arasında en sevdiğim, üslubu en sert kitap, 1475 civarında yazılmış olan *The Babees' Book* [Bebelerin Kitabı]. "Ey küçük bebeler," der yazar, "bu kitabı siz öğrenesiniz diye yazdım." Metin nazım şeklinde yazılmış upuzun bir yönergeler listesidir: "Sofradayken burnunuzla,

dişlerinizle, tırnaklarınızla / Oynamayın sakın ola, der bilgeler."

1715'te, Isaac Watts neşeden nasibini almamış *Divine and Moral Songs for Children* [Çocuklar İçin Kutsal ve Ahlaki Şarkılar] adlı kitabını yayımladı. Bu kitabı büyüleyici buluyorum çünkü yazarı, çocuklar için yazmanın entelektüel açıdan onur kırıcı olduğu düşüncesinin on sekizinci yüzyılda dahi güçlü olduğunu bize gösteriyor. Watts şöyle diyor: "Yakın arkadaşlarımdan bazılarının, çocuklar için yazarken zamanımı fazlasıyla vasat bir iş uğruna heba ettiğimi düşündüklerini biliyorum ... Fakat ben, Yüce Efendi'sinin krallığını daha da yüceltebiliyorsa, kişinin, İsa'nın bir hizmetkârı olarak uğraştığı hiçbir işin fazlasıyla vasat

olmadığı düşüncesiyle yetiniyorum." Kitap o dönemde rağbet gören, insanı "manevi yönden yüceltecek denli kasvetli" kitaplar kategorisine girer; ölümün kaçınılmazlığıyla ilgili insanı kendine getiren kısa şiirlerle doludur:

> Gencim güzelim diye gururlanmam
> Bilirim zamanla ikisi de sararıp solar;
> Ama görevimi ifa edip kazandığım itibar,
> Ben öldükten sonra dahi gül kokar.

Derken 1744'te John Newbery'nin, genellikle çocuk edebiyatının yayımlanmış ilk eseri olarak anılan kitabı basıldı: *Küçük Efendi Tommy ile Tatlı Bayan Polly'nin Eğitimi ve Eğlenmesi İçin Yazılmış Küçük, Hoş Bir Cep Kitabı. Dev*

Öldüren Jack'ten İki Mektup, Bir Top ve İğnedenlik ile Birlikte, ki Kullanılmaları Halinde Tommy İyi Bir Oğlan, Polly de İyi Bir Kız Olacaktır.[18] Newbery'nin göründüğünden çok daha nükteli olan metninin mizah damarı güçlü olmakla birlikte beslendiği kaynak belli: Kitap geçmişten gelen pedagojik* metinlerin bir uzantısı olup onlar arasında kendine yer bulur. Newbery'nin metni bir şablon çizer: Çocuk kitaplarının öncelikle eğitici, ikinci olarak da eğlenceli olması beklenir.

Gelgelelim kiliselerdeki pazar okullarının insanı manevi açıdan yücelten anlatıları ve katiyen karıştırılmayan burunlar bir yana, daha kural tanımaz ve huzur bozucu bir anlatı türü de gelişmeye başlamıştı: peri masalları.

* Bu sözcüğün nasıl telaffuz edildiğini bilmiyorum.

Vahşi açlıklar ve kahramanca iyimserlik üzerine

Peri masalları hiçbir zaman sadece çocuklar için değildi. Masallar genç yaşlı, kadın erkek, ulus ayırt etmez; ısrarla ve azimle herkese kucak açar. Marina Warner,[19] peri masallarının kültürel bir Esperanto'ya en yakın şey olduğunu savunur: ister Alman ister Acem ister Amerikalı olalım, hepimiz aynı peri masallarını anlatırız çünkü hikâyeler hudutları kuş misali özgürce aşar.

Bütün peri masalları üç aşağı beş yukarı aynı temel unsurları paylaşır: Arketipsel karakterler –üvey anneler, kudretli krallar, konuşan hayvanlar– içerir. Sıklıkla aşırıya kaçan, kanlı bir çatışma ya da adaletsizlik konu

edilir ve çocukları ya da yetişkinleri duygusuzca kan dökülen bu tablodan korumak için en ufak bir çaba bile göstermeyen gerçekçi bir üslupla anlatılır. Fakat bütün bunların yanı sıra genellikle, hikâyeye mucize umudu katan bir şey –bir iyilik perisi, büyü ya da sihirli bir ağaç– vardır. Warner'a göre "Peri masalları her türlü vahşeti, haksızlığı ve talihsizliği barındırır ama bunu, böyle geldiyse bile böyle gitmesi gerekmediğini göstermek için yapar." Peri masalları, niye korkmamamız gerektiğini anlatmak için korku duygusu uyandırır. Angela Carter,[20] iyilik perisini "kahramanca iyimserlik" dediği şeyin sembolü olarak görür. Peri masallarında umut, dişlerden daha keskindir.

Bu kahramanca iyimserlik ruhu –kanlı ve nefes kesici de olsa iyimserlik iyimserliktir– bariz ve güçlü bir yaşam ilkesidir. Hepimize hitap eder çünkü peri masalları ezelden beri herkese aynı anda seslenmenin bir yolu olarak tasarlanmıştı. Masallar arketipleri, insanın en temel arzularını ve tesirli metaforları kullanarak, belli türden hikâyelerin, geçmişi her ne olursa olsun yediden yetmişe herkesi nasıl bir araya getirdiğini, bir cadı büyüsüyle hepimizi aynı hayal âlemine nasıl çektiğini gösteren bir model sunar.

Peri masalları ayrıca geçirdiğimiz kültürel evrimin izini sürmemizi sağlar. Hiçbir hikâyenin olmadığı kadar canlıdırlar; nefes alır, değişirler. *Külkedisi* (*Cinderella*)[21] iyi bir

örnek. Okumayı öğrenmeden çok uzun zaman önce severek dinlediğimi hatırladığım ilk peri masalıydı çünkü içlerinde en dinamik olanıydı. Uykucular (Pamuk Prenses, Uyuyan Güzel) ve tutsaklar (Rapunzel, Rumpelstiltskin'deki saman eğiren isimsiz kız) sürüsü içinde Külkedisi, çoğu zaman gerçeklerden kaçsa da yüksek ökçeli cam pabuçlarla bile en iş bitirici karakterdi.

Külkedisi hikâyesinin bilinen en eski biçimi MÖ 7'ye uzanır; Yunan coğrafyacı Strabon'un *Geographika* adlı eserinde sözlü bir anlatı olarak geçer. Çağdaş *Külkedisi* masalında pabuçların kişiliğin önüne geçmesine şaşanlar, masalın Strabon tarafından anlatılan biçiminde daha da fazla afallar çünkü

bu kez pabuç, kadının da önüne geçer: Güzel bir kadının sandaletini kapıp kaçan bir kartal, onu Memfis kralının kucağına bırakır (Memphis'li Elvis'i değil, Aneb-Hetch'in başkenti Memfis'in yöneticisini kast ettiğimi açıkça belirtmem gerektiği konusunda uyarıldım). Kral sandaletin muhteşem zarafetinden öyle etkilenir ki adamlarına, bütün ülkeyi arayıp tarayıp sandaletin sahibini bulmalarını emreder ve kadını bulunca onunla evlenir.

Charles Perrault 1967'de *Histoires ou Contes du Temps Passé* [Geçmiş Zaman Hikâyeleri ya da Masalları] adlı eserinde, bu masala iyilik perisini ve lokomotif balkabağını ekledi. *Külkedisi*'nin 1812 tarihli Grimm Kardeşler versiyonunda (*Aschenputtel*),[21] üvey kız

kardeşler, ayaklarını pabuca sığdırmak için parmaklarını ve topuklarını keserler. Bu numarayı yutan prens onlara sarılır ama ayakkabı kanla dolunca kız kardeşlerin foyası meydana çıkar. Giambattista Basile'in *La Gatta Cenerentola*'sında,[21] bir zamanlar prensle evli olan Zezolla, üvey anneye muhteşem kıyafetlerle dolu bir sandık teklif eder. Üvey anne sandığın içine doğru eğilince Zezolla kapağı aniden kapatıp kadının kellesini uçurur. (Okullara gittiğimde çocuklara ne zaman bu hikâyeyi anlatsam, şen ve taşkın tezahüratlarla yer yerinden oynuyor.) Marian Roalfe[22] arketipsel diyebileceğimiz bu hikâyenin 345 farklı biçimini derleyip 1893'te yayımlamıştı: İzlanda anlatısında kötü kalpli üvey anne bir

"ogress"tir[23] ve kendisi gibi "ogress" olan kızını, prensi kandırmak için ayak parmaklarını kesmeye zorlar. Prens olan biteni öğrenince canavarın kızını öldürür ve püre yapıp açgözlü üvey annesine yedirir.

Yani peri masalları öteden beri değişim geçirerek günümüze ulaştı. Fakat günümüzde Britanya'da, doğrudan küçük çocukları ve özellikle de kızları hedef alan Disney yapımı filmler –ki bunların ilki 1937 tarihli *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler*'di– sayesinde prenses hikâyeleri olduğu yere çakılı kaldı. Bu filmler bizi, peri masallarının sadece kurdeleli küçük çocuklar için olduğuna inandırdı. Disney'in güncel piyasa değeri 200 milyar doların üstünde; yani İzlanda, Fas, Namibya

ve Kırgızistan'ın gayrisafi yurtiçi hasılasının toplamından daha fazla. Bu hikâyelerden muazzam kâr ediyorlar; kamuoyu gözünde kendi anlatılarının ilk sıradaki yerini korumak için çok güçlü finansal gerekçeleri var. Yeniden anlatılan masallar her yıl tekrar tekrar yayımlanıyor ama bunlar Disney yorumlarının kültürel otoritesine dair algımızda henüz bir değişim yaratmadı. Bu hikâyeler, baskın anlatının yerini almayıp, o öyküyü çarpıtan "dış metinler" ("*para-text*") olarak okunur. Ve kültürel anlamda hayırduamızı bir noktaya kadar hep baskın anlatı alacaktır. Spufford'ın söylediği gibi, "bize 'bir zamanlar bir prens vardı,' diye anlatılırken, bir zamanlar bir prens olmasını (bir yere kadar ve kısmen de olsa) haklı

çıkarmadan bunu yapamazlardı. Kendini yoktan var eden ve böyle olduğunu ilan edebilecek kadar sağlam duran herhangi bir şey kendini bize kabul ettirir … Hikâyelerin gücü ve tehlikesi de burada yatar."

Hikâyeler iyilik yapmaya muktedirse eğer, tam tersini de yapabiliyor olmalı. Disney'in ya da Külkedisi'nin –*Daily Mail* üzerime saldırmadan söyleyeyim– yasaklanmasını istiyor falan değilim. (2017'den bir haber başlığı: "Sonunda hepimiz yekvücut olduk – Uyuyan Güzel'in yasaklanmasını isteyen bir anne [karşısında öfkeyle bir araya gelebilmemiz] sayesinde"). Külkedisi olağanüstü tuhaf ve çarpıcı bir hikâyedir; bir çocuğum olsaydı ona anlatırdım. Ama Disney'in fark edilmek,

güzelleşmek, seçilmek ve zenginleşmek için sabırla bekleyen Külkedisi'nde eksik olan sadece eylemlilik değil, asıl eksik olan şey *açlık*.

Gerçek peri masalları açlık hakkındadır: her şeyden önce güce karşı duyulan açlık ama aynı zamanda adalet, aşk, değişim ve dönüşüm açlığı, başka insanlara karşı hissedilen açlık. Karakterler –bazen gerçek anlamda– birbirini yutar, ta ki matruşka bebekler gibi iç içe geçene dek. O yüzden çocuklarım olsaydı Disney'in *Külkedisi*'ni *La Cenerentola* ve İzlanda uyarlaması gibi eski yorumlardan birine benzer, rahatsız edici ve vahşi geleneğin bir parçası olarak anlatırdım. Üstüne bir de Külkedisi'nin daha az hizmet edip daha da çok iş becerdiği, kahramanca iyimserliği muhafaza

eden ama belki kaynağını Külkedisi'nin kendisinden alan yeni bir biçimini anlatmak isterdim: Mesela Külkedisi iyilik perisini mecazi anlamda, hatta belki gerçek anlamda yutardı.

Bu hikâyeleri değiştirmek istememizde bir tuhaflık yok. Zira bu hikâyeler ezelden beri değişerek günümüze geldi; oldukları gibi kalmalarını istememiz tuhaf kaçar. Angela Carter, "Eski şişelere yeni şarap koymaya varım, hele hele yeni şarabın basıncı eski şişeleri patlatıyorsa," der. Peri masalları, mitler, efsaneler: Bu metinler o kadar çok şeyin temelinde var ki biz yetişkinler onları okumaya, yazmaya devam etmeliyiz; onlar nasıl bize sahip olmuşsa biz de onlara yeniden sahip olmalıyız.

Günümüz çocuk edebiyatı üzerine

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında kâğıt biraz ucuzlayıp çocuklarda okuryazarlık oranları hızla yükselince, çocuk edebiyatı da çocukların gerçekten ne istediğini dikkate almaya başladı. Peri masallarının insanı içine çeken açlığı dizginlerinden boşalıp, geliştirilen yeni matbaalarla bir araya gelince çocuk romanlarının önü açıldı. Çocuklar için tasarlanmış öyküler okulların ve kilisedeki vaiz kürsüsünün boyunduruğundan kurtuldu ve çocuk kitaplarının İlk Altın Çağı başladı. Lewis Carroll, Rudyard Kipling, J. M. Barrie ve E. Nesbit ana babaları öldürdüler ya da terk ettiler; Harikalar Diyarı'na düşerken veya Düşler

Ülkesi'ne[24] uçarken onları geride bıraktılar ve böylece çocuğu yetişkin dünyasının tahakkümünden kurtardılar. Bu değişim bomba etkisi yaratmış olsa gerek. Öyküler Diyarı'nda hüküm süren başıboş, öksüz yetim çocuklar bir macera için gerekli kaos ortamını yaratıyorlardı. Daha da büyük ve vahşi deneyimler vaat eden öykülerdi bunlar; olası olanın sınırlarını zorlayan öyküler.

İşte tam bu noktada çocukların, diğer insanlardan daha tatlı ya da munis veya daha basit yahut sevimli olduğu görüşü terk edildi, keza bütün mantık yetişkin mantığı olmak zorundadır görüşü de. Bir çocuk olarak, çocukların tatlı varlıklar olduğuna ilişkin yanılsamalarım yoktu. Kendi öfkeli yüreğimden de

biliyordum ki çocuklar çirkin, vahşi ve kısaydılar.[25] Aksi görüşü bir kenara bırakan çocuk kitapları kendi kurallarına göre oynamaya başlayınca, yetişkin işi kitapların sulandırılmış biçimleri olmaktan çıkıp, kendi geleneğini oluşturan sanat eserlerine dönüşmeye başladı.

Ve bu gelenek devam etti. İlk kez 1902'de görünen Peter Pan[26] ile başlayan ("ve çocuklar mutlu, masum ve kalpsiz oldukça bu böyle sürüp gidecek"); 1934'te aman vermez, akıl ermez sihirli güçler taşıyan Mary Poppins[27] ("Mary Poppins asla bir şey açıklamaz") ile devam eden, anarşik ve gerçeküstü bir mantığı olan *Vahşi Şeyler Ülkesinde*[28] (1963) ve kaplanın "musluktaki bütün suyu içip bitirdiği" *Çaya Gelen Kaplan*[29] (1968) kitaplarına

uzanan bir soyağacı çıkarabilirsiniz. (Judith Kerr ile tanışmıştım. Anlattığına göre yayıncılardan biri, "musluktaki suyu içip bitirmek" imkânsız olduğu ve imkânsızlığın çocukların kafasını bulandıracağından korktukları için bu ifadeyi kitaptan çıkarmak istemiş. Kerr iyi ki kabul etmemiş.) Ve Roald Dahl, Frank Cottrell-Boyce ve Lissa Evans'ın ardından, adını henüz duymadığımız biri, bir yerlerde, hepimizi tepeden tırnağa sarsacak bir öykü yazıyor.

Soyağacı büyümeye devam ediyor. Günümüzde çocuk edebiyatı hâlâ peri masallarının o eski karakteristik özelliğiyle, adalete duyulan güçlü istekle dolu: Sandık kapağı kötü kalpli üvey annenin kellesini uçurur, Philip

Pullman'ın *Kehribar Dürbün*[30] (2000) kitabındaki Bayan Coulter ise evrenin dokusundaki delikten sonsuzluğa düşer. Ve adalete duyulan gereksinimle yakından bağlantılı bir başka durum da, kötülüğü cezasız bırakmayan daha mutlu bir son, yani mucizedir. Bilmekten bitkin düşmenin ödüllendirildiği bir dünyada çocuk edebiyatı her şeye saf ve doğal bir hayret ve hayranlıkla bakar. Annesinin yazıları Hitler tarafından yasaklanınca, 1934'te Viyana'ya kaçan Eva Ibbotson'ın eserlerinde çıplak varoluş gerçeğine duyulan aleni bir şaşkınlık okunur. *Journey to the River Sea* [Nehir Denizi'ne Yolculuk] (2001), diğer kurgu türlerinin belki de gerçekleşmesine izin veremeyeceği kadar çekingen olduğu bir tür mucize

barındırır. Yani hayret etmek, açlığı ve adalete duyulan güçlü özlemi hissetmek istiyorsanız, ahırdaki yaşlı savaş atının kalbini yerinden oynatmak için yüzünüzü döneceğiniz yer çocuk edebiyatı olacaktır.

Politika

Çocuk edebiyatının önemli bir bölümü şaşırtıcı derecede politiktir. Britanya'da düzen ve disipline yönelik bütün eğilimlerimize –davranış kuralları el kitaplarına ve bütün öğrencileri küçük birer vali adayı gibi gösteren okul üniformalarına– rağmen, çocuk edebiyatımız sinsi bir düzen bozucudur.

Sözgelimi Mary Poppins hippi geleneğinin öncülüdür: kurum karşıtı, oyun yanlısı. Bay Banks (soyadı manidardır) masasında oturur ve "para yapardı. Bütün gün çalışır, penileri ve şilinleri keserdi ... Ve onları küçük siyah çantasına koyup eve getirirdi." Bir Marksist sosyalist olan Edith Nesbit oğluna, Fabian Derneği'ne[31] atfen Fabian adını

vermişti; *Hazine Avcıları*[32] bankerleri, politikacıları, "çabucak köşeyi dönme" yöntemleri sunan gazeteleri ve orta sınıfın entelektüelmiş gibi görünme çabalarını inceden inceye hicveder.

Aynı durum hemen hemen bütün dünyada geçerli. Amerikalı çocuk kitabı yazarlarının en önemlilerinden biri olan Ursula Le Guin şöyle demişti: "Kapitalist düzende yaşıyoruz. Onun gücünden kaçmak imkânsız görünüyor ama kralların ilahi yetkisi de öyleydi. İnsanın elindeki herhangi bir güce direnecek ve onu değiştirebilecek olan da yine insan olabilir ancak. Direniş ve değişim genellikle sanatla başlar. En çok da bizim sanatımızla, yani sözcüklerin sanatıyla." Evdeki çocuk kitapları,

gizli bir tehlike, şemsiyeye gizlenmiş bir kılıç olabilir.

Çocuk kitapları, toplumun politik ya da ekonomik gücü olmayan bir kesimi için yazılır. Parası olmayan, oy kullanmayan; sermayenin ya da emeğin veya devlet kurumlarının üzerinde kontrol gücü bulunmayan ve her türlü tehlikeye açık olduklarını bilerek yönünü bulmaya çalışan insanlar. Aynı şekilde iş hayatının getirdiği zorunlulukları henüz üstlenmemiş, kendi önyargılarını başkalarına dayatma ve için için kendini yiyip bitirme becerileriyle henüz donanmamış insanlar. Ve kendi kendimize ne söylersek söyleyelim, biz yetişkinler de hayatta pek çok kere çaresiz kaldığımızdan, ne zaman bir şeye sil baştan

başlamamız gerekse, elde avuçta ne kaldığını hatırlamak için çocuk kitaplarına dönmeliyiz.

Hayal gücü

Çocuk edebiyatı başka bir şey daha yapar: Kaybettiğimizin farkında bile olmadığımız bazı şeyleri bulmamıza yardım eder. Yetişkin hayatı unutuşlarla doludur; tanıştığım insanların çoğunu unuttum; okuduğum kitapların çoğunu unuttum, hatta beni sonsuza dek değiştirmiş olanları bile; yaşadığım aydınlanma anlarının çoğunu unuttum. Dahası, hayatımın farklı zamanlarında nasıl okuduğumu unuttum; şüpheciliği ve üslubu bir kenara bırakıp kendimi bir kitaba teslim etmeyi

unuttum. Çılgın bir iyimsermişim gibi gözükme riskini göze alarak diyorum ki çocuk edebiyatı size, yüreğinizi açarak okumayı yeniden öğretebilir.

Çocuk kitabı okurken, yeniden bir çocuk gibi okuma şansınız olur; ihtiyari bir fazlalıkmış muamelesi gören hayal gücünüzün henüz törpülenip çekidüzene sokulmadığı, dünyanın muazzam bir yer olduğu, her gün yeni şeyler keşfettiğiniz o eski, çok eski günlere dönme fırsatı bulursunuz.

Fakat hayal gücü ihtiyari bir şey değil ve asla da öyle olmadı. Her şeyin merkezinde bulunan hayal gücü, dünyayı başkalarının bakış açısıyla tecrübe etmemize olanak tanır; sevginin önkoşuludur. İlk kez 1790'da Edmund

Burke[33] tarafından kullanılmış olan "ahlaki imgelem" terimi, gelip geçen anlık olayların ve kişisel deneyimin sınırlarının ötesinde bir etik anlayışı tanımlar. Böyle bir anlayış geliştirebilmek için hayal gücünü beslemek amacıyla yazılmış, hem yürek hem de akıl üzerinde güçlü bir itiş etkisi gösteren kitaplara, yani çocuk kitaplarına ihtiyacımız var. Çocuk kitapları bize sadece neyi unuttuğumuzu değil, neyi unuttuğumuza dair unuttuklarımızı da öğretebilir.

Aristoteles de hayatta olsaydı –herhalde– benim gibi düşünürdü. MÖ 350 civarında *phantasia*'nın önemini savunmuştu; gerçek anlamda iyi bir hayat sürebilmek için kurguyu ustaca kullanabilmek –olabilecekleri ya da

olması gerekenleri, hatta asla olamayacakları hayal etmek– gerektiğini ileri sürmüştü. Şairlere güvenmeyen ve yaşasaydı çocuk edebiyatı yazarlarına daha da büyük bir güvensizlik duymasını bekleyeceğimiz Platon, yazdığım bu denemeyi zerre kadar sevmezdi. Platon'a hodri meydan diyorum.

Umut

Son bir şey: Yetişkinliği çocukluğa çokça tercih ederim – oy kullanmayı, içmeyi ve çalışmayı seviyorum. Ama yetişkin hayatında –en azından benimkinde– dünya zaman zaman doğruların olmadığı, boş ve çorak bir yermiş gibi görünür. John Donne buna benzer bir şey

yazmıştı: Susamış toprak içti tüm varlıkların merhemini,/Hayat, yatağın ayakucuna büzülmüş durumda şimdi,/Ölmüş ve gömülmüş."[34] İşte böyle anlarda çocuk kitapları benim için başka hiçbir şeyin yapamadığını yapar. Çocuk kitapları, eğitsel geçmişinin hayaletini hâlâ taşıyor ama öğretmeye çalıştıkları şey değişti. Çocuk kitapları bana eskiden olduğu gibi şimdi de umudu anlatıyor. Diyorlar ki, bak, cesaret böyle bir şey. Cömertlik böyle bir şey. Çocuk kitapları bana büyücüler, aslanlar ve konuşan örümcekler aracılığıyla, yaşadığımız dünyanın şakalar yapan, çalışıp didinen ve acılara katlanan insanların dünyası olduğunu anlatır. Çocuk kitapları der ki dünya kocaman bir yer. Der ki umut kıymetli. Der ki

yiğitlik önemli, ince zekâ önemli, duygudaşlık önemli, sevgi önemli. Belki doğru belki değil. Bilmiyorum. Umarım, doğrudur. Bunları duymanın, bunları konuşmanın acilen gerekli olduğunu düşünüyorum.

Çocuk kitaplarını nerede buluruz?

Çocuk kitabı okumak için tabii ki öncelikle onlara erişebilmeniz gerek. Kitaba erişim hem kolay hem de ücretsiz olabilir ve olmalıdır, lakin günümüzde öyle olmama riski var.

Harare'deki güneşten solmuş o kütüphaneye duyduğum sevginin kafa karıştıran bir tarafı vardı: Gerçek olamayacak kadar güzel görünüyordu. İnsanlar niye kitap çalmıyordu? (Tabii ki çalarlar ama yüzde beş gibi nispeten düşük bir oranda. En fazla çalınanlarsa cinsel içerikli ve büyücülükle ilgili olanlardır. Amerika'da yapılan bir kamuoyu yoklamasında ülkede en sık çalınan iki kitaptan birinin *Nostradamus'un Kehanetleri*, diğerininse *The*

Joy of Sex [Seksin Keyfi] olduğu anlaşıldı.) O dönemdeki kısa hayat tecrübeme dayanarak her şeyin bir bedeli olduğunu anladığım bu dünyada, kütüphaneler olabilecek en güzel şeylerden birini bedava veriyordu.

Times'da kısa süre önce çıkan bir habere göre İngiltere'de yüzyılın başından beri kütüphanelerin bütçesinden 300 milyon sterlin kesinti yapıldı. Sekiz milyonu aşkın insan kütüphanelerden aktif olarak kitap ödünç alıyor; internet ve kitap kulüpleri gibi diğer kütüphane hizmetlerinden faydalananların sayısı daha da fazla. Buna rağmen 2010'dan bu yana 700 kütüphane ve ödünç kitap servisi kapatıldı. Ayrıca eğitim ve çocuk edebiyatı alanında olmayanların dudak uçuklatıcı bulduğu bir

gerçek var; devlet, okullarda kütüphane bulunmasını zorunlu tutmuyor. Günümüzde kütüphane bulunması kanunen zorunlu olan yegâne devlet kurumu cezaevleri ki bu konuda çocukların önünde ağza alınmayacak sözler söylememek pek zor.

Kütüphaneleri hâlâ şaşırtıcı buluyorum; hâlâ daha iyi olan içgüdülerimize seslendiklerini düşünüyorum. Kütüphane yeryüzünde bir şey satın almak, birilerini tanımak ya da herhangi bir şeye inanmak zorunda olmadan girebileceğiniz pek az yerden biri. Sahip olduğumuz en eşitlikçi alan. Öyle bir dünyada yaşıyoruz ki bizi kuşatıp yutmakla tehdit eden sorunların özünde elbette eşitsizlik –ve de o eşitsizlikten ötürü kadın erkek, çoluk çocuk

herkese acı çektiren felaketler– var. Yaşadığımız şu yangın günlerinde, kütüphanenin kurumsallığından yüz çevirmek suçlu hissettiriyor. Umut tüylü bir şeyse, kütüphaneler kanat olmalı.[35]

Çocuk kitaplarının güçlü itiş etkisi

2016'da dünya algım Brexit ve Trump'la, Avrupa'da yayılan milliyetçilik ve dar görüşlülük dalgasıyla, terörist saldırılarıyla tepetaklak oldu. Hemen sonrasındaki dönemde yetişkin edebiyatının bana faydası olmadı, ne yapsam kâr etmedi. Kitapların yapabileceklerine dair inancımı tazeleyen şey çocuk edebiyatıydı. Yaşı kaç olursa olsun, kulak veren herkese anlatılan o eski hikâyeler –İzlanda halk masalları, Grimm masalları– imdadıma yetişti. Bu hikâyeler, her şeyin sonu gelmiş gibi hissetsem de aslında öyle olmadığını söylüyordu. Bencilce ihtiraslar, kırıcı hırçınlıklar, yanlış anlamalar, iktidar hırsı, budalalık, iyilik, tutku

öteden beri vardı. Peri masalları bütün insani kusurları dolaylı da olsa zaten bünyesine katmış ama hiçbir zaman sessiz bir umutsuzluğa gömülmemişti.

Hikâyelerin gücüne hâlâ –çoğu gün, çoğu zaman– inanıyorum. Aristoteles gibi ben de kurmaca yazının, soyut kuramsal dille cesurca ifade edilmesi mümkün olmayan doğruları hikâyelerle anlatabileceğine inanıyorum. *Alice Harikalar Diyarında* kitabında öyle fikirler var ki onları özetlemek, yüz enstrümanın çaldığı bir senfoninin bütün bölümlerini seslendirmeye çalışmaktan farksız çünkü kurmaca yazın indirgenmeye direnir. Kurmaca yazın dünyayı tek başına düzeltemez. Ama ben, iyi ya da önemli olduğu düşüncesiyle bir metnin

harcına kattığınız her şeyi, bir başkasının o metinden çekip çıkarabileceği gerçeğinin paha biçilmez olduğuna hâlâ inanıyorum. Elena Ferrante'nin[36] "yakaladığı günlük deneyimleri hayal gücüyle birbirine bağlayan ve insan ahvaliyle ilgili temel sorularla aralarında bağlantı kuran bir balık ağı" olarak tanımladığı şey bu. Fakat artık, hayret verici teknolojik atılımların insan hayatındaki eşitsizlikle buluştuğu günümüzde kurmaca yazının değerini korumak için yeni seslere ihtiyacımız var.

Kazuo Ishiguro, Nobel Ödülü konuşmasında şöyle demişti: "İster uzak ülkelerin ister kendi toplumuzun yazarları olsun, bilinmeyen edebi kültürlerden elimizde ne kaldıysa, içindeki cevheri bulmak için daha fazla çaba

harcamalıyız." Ve bunun işe yaraması için "iyi edebiyatı tanımlarken fazla dar görüşlü ya da muhafazakâr davranmamaya büyük özen göstermeliyiz." Böylelikle, şimdiye dek susturulmuş olmasından ötürü henüz kamusal alana ulaşamamış bir yeteneğin içinde yeniden hayat bulabiliriz. Kazanacağımız öylesine muhteşem şeyler var ki.

Ishiguro'nun çağrısı sadece yetişkin edebiyatı için değil, çocuk edebiyatı için de geçerli. Çocuk edebiyatının da daha önce olduğu gibi yeni bir açılım yapması ve değişip dönüşmesi gerekiyor. Birleşik Krallık'ta yakın zamanda yapılmış çocuk edebiyatıyla ilgili bir çalışma, bir yılda yayımlanan kitapların sadece yüzde dördünün siyahi, Asyalı ya da etnik azınlık

kökenli karakterler içerdiğini gösteriyor. Oysa okullardaki öğrencilerin yüzde 31,2'sinin kökeni etnik azınlıklar. Çoğu yazar gibi ben de sık sık okulları ziyaret ediyorum ve bu ziyaretler sırasında çocuklardan bir öykü yazmama yardımcı olmalarını rica ediyorum. Karakterler için bir kız ve bir erkek ismi söylemelerini istiyorum. Gittiğim okulların çoğu, yaşadığım Güney Londra bölgesinde ve İngilizce, sınıflardaki çocukların yarısından fazlasının ikinci dili. Fakat bu okullardaki çocukların önerdiği isimler hep aynı: Jamie, Harry, Lizzy – yani eski zamanlarda krallara verilmiş olan Anglosakson isimler. Aynı zamanda çocuklara anlatageldiğimiz hikâyelerdeki kahramanların isimleri.

Çocukların okudukları her öyküde kendi kopyalarını görmeleri gerektiğini söylemiyorum. Ne de olsa kurmaca yazın, başka bir insanın yüreğini en ön sıradan izlemenizi sağlarken erkek ya da kadın veya zırhlı bir ayı olmanıza imkân tanır. Fakat her çocuğun kendini *bir yerde* bulabilmesi acil bir gereklilik. Dünya böylesine hızlı değişirken çocuk edebiyatının da üzerinde yaşadığımız bu kaleydoskobik gezegenin dört bir köşesinden gelen yeni ve hiç olmadığı kadar çeşitli hikâyelere ihtiyacı var. Bu değişim zaten başladı ama daha fazlası gerek; şimdiye dek kulak vermediğimiz yerlerden ve seslerden gelen yeni fikirler, yeni çareler, yeni şakalar ve yeni zenginlikler gerek. Çocuk edebiyatının evriminde

başka bir dönemece geldik; yeni bir Altın Çağ'ın zamanı şimdi.

*

On sekiz yaşına bastıktan sonra çocuk edebiyatı okursanız ayıplanırsınız. Yayıncılık piyasası da bundan utanç duymanızı bekler, hatta ona göre tavır alır. Yaşını başını almış ciddi insanlar otobüste kitap okurken yüzleri kızarmasın diye Harry Potter kitapları yetişkinler için farklı bir kapakla basıldı. Utanmayı reddedin. Her şey bir yana, çocuk kitabı okumak iyi bir deneyim. 1949 yapımı siyah beyaz bir film olan *Adam's Rib*'deki [Adem'in Kaburgası] o muhteşem sahnede, Katharine Hepburn sekreterini günün ahlaki çifte standartlarıyla

ilgili sorgular. Sekreter kendini, "Kuralları ben koymuyorum," sözleriyle savunur. "Elbette ki sen koyuyorsun," der Katharine Hepburn. "Hepimiz koyuyoruz." Sükût ikrardan gelir. O halde başkaldırın. Bağımsız bir kitapçıya gidin ve dosdoğru rengârenk sırtlı kitapların olduğu rafa yürüyün.

Pek çok konuda bizden çok daha fazlasını bilen Elizabeth Barrett Browning,[37] *Aurora Leigh* adlı kitabında çocukken nasıl okuduğunu şöyle anlatır:

kitap okurken
bana bir hayrı dokunur mu
diye düşünmeden okurdum.

Sözüme kulak verin. Kimseye hayrı yok
duygusuz davranmanın – bir kitaba bile,
Ve hesap kitap yapmanın –ne kadar çok
okursan o kadar faydasını görürsün.
Ne zaman ki
Kendimizden geçip
Bütün ruhumuzla balıklama dalarız
bir kitabın derinlerine,
Heyecana kapılarak onun güzelliğinden ve
gerçeğin tuzundan –
İşte ancak o zaman hayrını görürüz kitabın.

O halde ciddi olmanızı, hayal gücünüzden elde edeceğiniz kârı hesaplamanızı söyleyenlere; âdet yerini bulsun diye keyfinizi kaçı-

ranlara meydan okuyun. Utancın hevesini kursağında bırakın. Yaptığınız şeyi aptalca bir kaçış olarak görenleri yok sayın. Çünkü çocuk kitabı okumak, kaçmak değil bulmaktır. Çocuk kitapları bir saklanma yeri değil, bulma yeridir. Ruhunuzla bir çocuk kitabına balıklama dalın; bakalım orada hiç ummadığınız bir simya bulacak mısınız, bakalım kitap içinizdeki yarı unutulmuş, yarı gizli saklı kalmış bir şeyi açığa çıkaracak mı. İmkânsız ve belki-imkânsız-olmayan şeyleri istemenin neye benzediğini hatırlamak için çocuk kitabı okuyun. Çocuk edebiyatına dönün ki dünyayı iki çift gözle görebilesiniz: hem kendi gözlerinizle hem de çocukluk halinizin gözleriyle. Gözünüzü karartıp utanmayı reddedin ve karşılı-

ğında sağdan ikinci yıldızdan dönüp sabaha dek uçmaya devam edin.[38]

Teşekkür

Bu denli kısa bir metin için teşekkür yazısı biraz fazlaymış gibi görünebilir ama birçok arkadaşımdan, özellikle de Liz Chatterjee, Amia Srinivasan ve Sophie Smith'ten hiç utanmadan fikir aşırdığımı belirtmek isterim. Aurora Leigh şiiri için Imogen Russell Williams'a, Mary Poppins'in aman vermez dehasıyla ilgili düşüncelerini benimle paylaştığı için Nick Lane'e teşekkürü borç bilirim. Bu denemenin taslağı üzerinde yorum yapan Colin Burrow'a sınırsız nezaketinden ötürü minnet borçluyum. Cornelius Medvei çocuk kitapları okuyan, yaşlı

değilse de bilge biridir; bu fikrin kıvılcımını o ateşledi.

Ve Charles Collier bana gecenin bir vakti çocuk edebiyatının güçlü etkisi ve ihtişamıyla ilgili bir e-posta gönderdi, bense Alaaddin gibi kaptığım hazinelerle sıvıştım.

Çevirmenin notları

1 İngiliz romancı, deneme ve öykü yazarı.
2 Çocuklar için yazdığı fantastik romanlar ve geleneksel İngiliz masallarını yeniden anlattığı kitaplarıyla tanınmış İngiliz yazar.
3 İngiliz yazar ve çizer Eric Hill'in ünlü resimli çocuk kitabı dizisi *Spot the Dog*.
4 İlki 1964'te yayımlanmış ilk okuma kitapları dizisi.
5 İrlandalı yazar Clives Staples Lewis'in yedi ciltten oluşan ünlü fantastik eseri. Türkçesi: *Narnia Günlükleri*, çev. Müfit Balabanlılar, Doğan ve Egmont Yayıncılık, 2006.
6 Amerikalı yazar Jerome David Salinger'ın romanı. Özgün ismi: *The Catcher in the Rye*. Çev. Coşkun Yerli, Yapı Kredi Yayınları, 1997.
7 Eserleri Türkçeye de çevrilmiş olan İngiliz-Amerikalı yazar.
8 Roald Dahl'ın ünlü romanı. Özgün ismi: *Howl's Moving Castle*. Çev. Lale Akalın, Can Çocuk Yayınları, 2007.

9 Özgün ismi: *Howl's Moving Castle*. Çev. Bülent O. Doğan, İthaki Yayınları, 2010.

10 İngiliz yazar Michael Bond'un yarattığı ünlü ayı karakteri. Dizinin ilk kitabı 1958'de yayımlanmış ve ilk iki kitap Türkçeye çevrilmiştir. *Ayı Paddington* ve *Mutlu Yıllar Ayı Paddington*, çev. Coşkun Öz, Epsilon Yayınevi, 2014.

11 İrlandalı yazar ve şair James Joyce'un romanı. Özgün ismi: *Finnegans Wake*. Çev. Fuat Sevimay, Sel Yayıncılık, 2016.

12 Wystan Hugh Auden, Birleşik Krallık doğumlu, Amerikalı yazar ve edebiyat eleştirmeni.

13 Yazar, Edith Nesbit'in *Demiryolu Çocukları* kitabına gönderme yapıyor. Öyküde çocuklar makinisti uyarmak için bir iç etekten yırttıkları kumaşı kırmızı bayrak olarak kullanırlar.

14 Yazarın ifade ettiği sorunun, yazıldığı gibi okunan bir dil olduğu için Türkçede bir karşılığı yok ama İngilizcede *saccarine* ve *pedagogy* sözcüklerinin telaffuzu özellikle bir çocuk için kafa karıştırıcı olabilir.

15 Pelham Grenville Wodehouse, İngiliz yazar, mizahçı ve oyun yazarı. Uyurgezer sözcüğünün İngilizce karşılığı olan *somnambulistic*, Latince *somnus* (uyku) ve *ambulare* (yürümek) sözcüklerinden türemiştir.

16 Beatrix Potter'ın *The Flopsy Bunnies* adlı öyküsü, "Fazla marul yemenin 'uyku verici' olduğu söylenir," cümlesiyle başlar. Türkçede "uyku verici" teriminin anlaşılması kolay olsa da İngilizcedeki karşılığı olan *soporific* çocukların pek aşina olmadığı, zor bir sözcük. Ne var ki Potter cümlenin gerisini, "Bugüne kadar marul yedikten sonra hiç uykum gelmedi; o halde ben bir tavşan değilim," diye getirip sözcüğün anlamını bir bağlama oturtarak çocuk okurun işini kolaylaştırır.

17 İngiliz yazar Joan Aiken'ın kitabında geçen ve Türkçe karşılığı av tüfeği olan *fowling piece* terimindeki *fowl* kelimesi kümes hayvanı, av kuşu anlamına gelir.

18 Kırmızı-siyah, içi dolu bir top ya da bir "iğnedenlik" tutum aracı olarak kullanılmak üzere kitapla birlikte verilirdi. Aslında ikisi

de aynı şey olduğu halde dönemin toplumsal normları gereği oğlanlara verilene top, kızlara verilene iğnedenlik denirdi. Çocuğun davranışları iyiyse annesi ya da mürebbiyesi iğnedenliğin kırmızı yüzüne, kötüyse siyah yüzüne bir iğne saplardı. Kırmızı yüzdeki iğne sayısı ona ulaştığında çocuğa bir peni verilmesi tavsiye edilirdi.

19 İngiliz romancı, kültür tarihçisi ve eleştirmen. Özellikle kadın mitleri ve sembolleri, peri masalları üzerine çalışmalarıyla tanınır. *Bir Zamanlar, Bir Ülkede... Masalların Kısa Tarihi* adlı kitabı Türkçeye çevrilmiştir; çev. Güven Turan, Yapı Kredi Yayınları, 2019.

20 İngiliz roman ve öykü yazarı. Büyülü gerçekçilik, gerçeküstücülük, bilim kurgu ve gotik edebiyat gibi farklı türlerden beslenen anlatılarında peri masalları ve mitleri feminist bakış açısıyla yeniden yorumlamıştır.

21 *Cinderella*, Fransızca *cendre* (kül) sözcüğünden türetilmiş *Cendrillon*'un sözde çevirisidir. Mecazi olarak değeri bilinmeyen, takdir

edilmeyen ya da gece yarısı son eren şey anlamında kullanılır. Almancada *Aschenputtel* (ya da *Aschenbrödel*), İtalyancada *Cenerentola* olarak geçen geçen isim, bu iki dilde de yine kül sözcüğünden (Almanca *asche*, İtalyanca *cenere*) türetilmiştir.

22 1860-1916 yıllarında yaşamış İngiliz halkbilimci.

23 Özellikle Avrupa masallarında geçen, insan eti yiyen, zalim dev "ogre", dişisi ise "ogress" olarak adlandırılır.

24 Peter Pan'in yaşadığı yer olan *Neverland*, metnin Türkçe çevirilerinde genellikle Düşler Ülkesi olarak geçer. James Matthew Barrie'nin bir tiyatro eseri olarak yazdığı *Peter Pan or the Boy Who Would Not Grow Up* [Peter Pan ya da Büyümek İstemeyen Çocuk] ilk kez 1904'te sahnelenmişti. Barrie daha sonra bu senaryoyu roman haline getirerek *Peter and Wendy* adıyla 1911'de yayımladı. Tiyatro metninin orijinalini Türkçeye çevirmiş olan Bilge Karasu, *Neverland* için "Olmadıklar Ülkesi" der. Sinema

uyarlamalarıyla birlikte "Varolmayan Ülke" karşılığı yaygın kullanılır hale gelmiş olsa da *Neverland* aslında olmayan bir yeri değil, her şeyin mümkün olduğu bir adayı tanımlar.

25 Yazar, doğadaki insan yaşamını "çirkin, vahşi ve kısa" olarak tanımlayan İngiliz filozof ve siyaset kuramcısı Thomas Hobbes'a gönderme yapıyor.

26 Peter Pan karakteri ilk olarak J. M. Barrie'nin 1902'de yayımlanan *The Little White Bird* [Küçük Beyaz Kuş] adlı kitabında karşımıza çıktığı için Rundell "görünen" demeyi tercih ediyor. Peter Pan'in tiyatro oyunu olarak büyük başarı kazanmasının ardından, bu kitabın Peter Pan ile ilgili bölümleri 1906'da *Peter Pan in Kensington Gardens* [Peter Pan Kensington Bahçelerinde] adlı başka bir kitap olarak yayımlandı.

27 Pamela Lyndon Travers'ın ilki 1934'te yayımlanan, sekiz kitaptan oluşan ünlü serisinin ana karakteri. İlk iki kitap Türkçeye çevrilmiştir. Türkçesi: *Mary Poppins: Gökten İnen Dadı* ve *Mary Poppins Geri Dönüyor*, çev. Gamze

Bozkurt, Kelime Yayınları, sırasıyla 2011 ve 2012.

28 Özgün ismi: *Where the Wild Things Are*. Çev. Celal Üster, Can Çocuk Yayınları, 2016.

29 Özgün ismi: *The Tiger Who Came to Tea*. Çev. Gönül Çapan, Hep Kitap, 2017.

30 Philip Pullman'ın *Karanlık Cevher* üçlemesinin son kitabı. Özgün ismi: *The Amber Spyglass*. Çev. Niran Elçi, İthaki Yayınları, 2011.

31 Devrimci yöntemler yerine tedrici ve reformist yollardan demokratik sosyalizmin ilkelerini ilerletmeyi amaçlayan Britanyalı sosyalist hareket. Nesbit derneğin kurucularındandı.

32 Özgün ismi: *The Story of the Treasure Seekers*. Çev. Nazan Bülbül, Şule Yayınları, 2012.

33 Anglosakson muhafazakârlığın babası olarak bilinen, Fransız Devrimi karşıtlığıyla tanınan İrlandalı-İngiliz siyaset adamı, yazar, hatip, siyaset kuramcısı, filozof.

34 *Seçilmiş Şiirler*, çev. Bülent R. Bozkurt, Yapı Kredi Yayınları, 1994 (*Yılın En Kısa Günü, Ermiş Lucy Günü Üzerine* şiirinden).

35 Rundell, şair Emily Dickinson'ın "'Umut' o tüylü şeydir ki ruha tüner" dizesine gönderme yapıyor.

36 "Napoli Romanları" dörtlemesiyle dünya çapında ses getiren, müstear isimli İtalyan yazar.

37 Viktorya Dönemi'nde yaşamış İngiliz şair. 1856'da yayımlanan, lirik ve romanesk özellikler gösteren 10915 dizelik bir anlatı şiiri olan *Aurora Leigh* adlı eseri feminist ve politik argümanlar içerir.

38 Yazar, Peter Pan'e gönderme yapıyor. J. M. Barrie'nin özgün metninde Peter Pan, Düşler Ülkesi'ne giden yolu "sağdan ikinci sokağa sap, sabaha kadar dümdüz git," diye tarif eder. Bu tarife "yıldız" sözcüğünü ekleyen Disney'dir.